

Nominális állítmányú mondatok az északi hantiban¹

Sipos Mária

Nyelvtudományi Kutatóközpont

The present paper discusses some features of the Kazym Khanty sentences having nominal predicates. Primarily, the form of predicative, specificational, and equative sentences are examined and described. Besides the mere juxtaposing of subject and predicate, it is the predicative sentences that appear in the most numerous forms, while the equative sentences show the least diversity in this respect. The present-day Kazym Khanty proves to use the eventive – non-eventive distinction in the predicative subtype, however, the choice of lative or nominative cases for the nominal part of the predicate does not always coincide with it. Various linking elements are attested, including a copula going back to the Khanty *be*-verb, as well as further elements with pronominal background appearing in certain clause-types, which latter primarily play a part in information structuring. Of them, it is the neutral demonstrative pronoun that in present day texts functions as a marker of generic sentences, as well as definitions. In present tense, there can be a zero copula in all the three subtypes. The corpus material covers more than six decades. Examples are collected from school books, the journal published in Kazym Khanty, as well as several recent publications.

Keywords: Northern Khanty, nominal predicate, copula, pronominal copula, eventive / non-eventive reading

Kulcsszavak: északi hanti, nominális állítmány, kopula, pronominális kopula, eseményszerű / nem eseményszerű értelmezés

1. Bevezetés

Az alábbiakban a hanti nyelv északi nyelvjárás csoportjának egyik dialektusában, a kazimi hantiban mutatom be a nonverbális állítmányú mondatok közül a predikatív, a specifikációs és az ekvatív mondatok megformálásának néhány jellemzőjét.² Ezek a következők: a kopula fajtái, a kopula kitételének vagy elhagyhatóságának szabályai, az alannal való

¹ Az írás *Az uráli nyelvek névszói szerkezetei* című, 125206 számú NKFIH projektum keretében készült.

² Köszönet illeti a cikk két anonim lektorát hasznos tanácsaikért, amelyek nyomán a szöveg pontosabb és következetesebb lett. A fennmaradó hibákért természetesen a szerző vállalja a felelősséget.

egyeztetés, illetve az esetraggal ellátott névszói állítmány használati szabályai. Szörendi kérdéseket nem érint az írás.

1.1. Az északi hanti nyelvről

A hanti az uráli nyelvcsalád finnugor, ezen belül ugor ágába tartozó agglutináló nyelv, amelyet Oroszország északnyugat-szibériai részén, az Ob és mellékfolyói mentén beszélnek. Noha több mint 30 000-en vallották magukat hantinak a legutóbbi népszámlálási adatok szerint,³ a nyelvet valóban beszélők száma ennél jóval alacsonyabb: kb. 10 000. A hanti veszélyeztetett nyelv, mert a nemzedékek közötti nyelvátadás egyre kevésbé jellemző, és a fiatalok a magasabb presztízsű, illetve a munkavállalásban előnyt jelentő oroszra választják. A hanti értelmiségnek ugyanakkor van egy olyan rétege, amely a nyelv kultiválását és oktatását, kiadványok, újságok megjelentetését fontosnak tartja és igyekszik fenntartani.

A hanti nyelvjárásoknak három nagy csoportját szokás megkülönböztetni, a keletit, a délit és az északit. Közülük azonban a déli már kb. egy évszázada kihalt, és gyakorlatilag ilyen sorsra jutott már néhány, délebbi területeken beszélt, dialektológiai szempontból átmeneti helyzetű (nyizjami) vagy az északi csoporthoz sorolt (serkáli) változat is.

Az északi hanti nominális mondatokat a kazimi nyelvjárás alapján mutatom be, nagyrészt azért, mert ma ez az egyik legvitalisabb dialektus, és írásbelisége megalkotása óta folyamatosan jelennek meg kiadványok ebben a nyelvjárásban. Az alábbiakban a kazimi hantinak csak azokat a jellemzőit foglalom össze, amelyek a névszói állítmányú mondatok tárgyalásához fontosak.

A hanti megkülönböztet egyes, kettes és többes számot, és ez a nyelvtan legtöbb részében következetesen meg is jelenik.⁴ A névszói esetrendszer három tagú, a nominatívuson kívül az *-n* raggal jelölt lokatívusból és az *-a* raggal jelölt latívusból áll.⁵

³ Perepis 2010 = Всероссийской переписи населения 2010 года.
http://www.gks.ru/free_doc/new_site/perepis2010/croc/perepis_itogi1612.htm
(Hozzáférés: 2021. 06. 30.)

⁴ Az északi nyelvjárások többségében (a legészakibb dialektus, az obdorszki kivételével) a tárgyas igeragozásban csak egyes és többes számú tárgyat különböztetnek meg, kettes számút nem.

⁵ A személyes névmások esetrendszere ettől két ponton eltér: lokatívuszi alakjuk nincs, akkuzatívuszi azonban van.

A kazimi hantiban névelők nincsenek, a főnevek és főnévi szerkezetek határozottságát általában második vagy harmadik személyű birtokos személyjelekkel jelölik. Különösen a modernebb szövegekben gyakran bukkann fel determináló szerepben az eredetileg 'most' jelentésű *in* elem.⁶ Komoly szerepet kapnak a határozottság jelzésében a mutató névmások is, amelyek az 1. táblázatban láthatók:

1. táblázat: A kazimi hanti névmások (Rédei 1968: 22 alapján)

		PROX	DIST	NEUTR
ADJ		<i>tām</i>	<i>tōm</i>	<i>ši</i>
	SG	<i>tāmi</i>	<i>tōmi</i>	<i>šit</i>
N	DU	<i>tāmeḡan</i>	<i>tōmeḡan</i>	<i>šitḡan</i>
	PL	<i>tāmet</i>	<i>tōmet</i>	<i>šitət</i>

Morfológiai szempontból két igeidő van: az *-a-* jelű jelen (ez jövő időt is kifejezhet), valamint az *-s-* jeles múlt. Ezek az időjelek megjeleni látszanak a létigén is, azonban nyelvtörténeti okoknál fogva a kazimi nyelvújításban két egymástól független létigetövet szokás megkülönböztetni: egy *-s-* (*wos-*) és egy *-a-* tövűt (*wol-*), amelyekben az időjelekkel rendre egyező mássalhangzók a látszat ellenére a tőhöz tartoznak.⁷

1.2. A példák forrása

Az uráli nyelvek dokumentálása a folklór gyűjtésével kezdődött, és ahogy ez a többi nyelvre is igaz, az északi hanti esetében is nagy mennyiségű folklórszöveg áll rendelkezésre. A nem igei állítmányú mondatokra azon-

⁶ A szónak ez a jelentése, illetve funkciója nem nagyon szokott hangsúlyt kapni a determináló elemek ismertetésekor, pedig a hanti nyelvjárási és etimológiai szótár is kitér erre (Steinitz 1966–1993: 3), és a hanti–orosz szótár is két címszót vesz fel: 'most' és 'ez' jelentésűt (Szolovar 2014: 74).

⁷ A *tō* végű konzonánsok ugyan rendre egyezni látszanak az időjelekkel, azonban morfológiai érvek vannak arra, hogy szinkrón szempontból a tőhöz tartoznak: a jelen időben használatos *wol-* konverbium alakja *wol-man*, az időjelnek tűnő *a-* elem a felszólító módban is jelen van (2SG): *wol-a*. A múlt időben használatos *wos-*, amely tőnek kopula eredetű sejt a szakirodalom (Honti 1984: 97), a folklórban *-may*, *-nanj* képzőkkel fordul elő (Steinitz 1966–1993). A fentiek elsősorban a kazimi nyelvújításra igazak, a két kopula használata, megoszlása, időjelezése stb. még a közeli északi dialektusokban is kisebb-nagyobb mértékben eltér (Steinitz 1966–1993: 1577, 1630).

ban – itt most természetesen csak a prózai műfajokra gondolva⁸ – gyakorlatilag nincs példa, mivel ezek a szövegek szinte kivétel nélkül epikus jellegűek. A tankönyvek tartalmaznak leíró jellegű olvasmányokat is, ezek a legkorábbi iskoláskönyveket kivéve (1930-as, 1940-es évek)⁹ nyelvileg megbízhatók – igaz, hogy nagyon egyszerű és didaktikus mondatokat tartalmaznak. Másrészt az újságnyelv is vizsgálható (Hanti Jaszang),¹⁰ viszont a zszurnalisztika stílusa a hosszabb, összetettebb, igeneves szerkezetekkel megoldott mondatokat preferálja, ebben ezért nem gyakoriak a keresett mondatok. A fentiekén kívül néhány egyéb, újabb kiadású művet is átvizsgáltam (pl. Danyilo 2011; Resetnyikova 2012; Resetnyikova – Vah 2016), valamint felhasználtam a nem közoktatási célokra készült nyelvtanok példamondatait is (Russzkaja 1961; Liszkova 1988; Szolovar 2009; Kakszin 2010).

2. A dolgozatban használt fogalmak

2.1.1. A nominális állítmányú mondatok csoportjai

A nominális állítmányú mondatok fajtáiról és osztályozásáról tetemes mennyiségű irodalom olvasható.¹¹ A ma elterjedt felfogás kiindulópontjaként Higgins munkáját szokták megjelölni, aki négy csoportba sorolta az ide tartozó mondatokat: predikációs, specifikációs, identifikációs és ekvatív csoportba (Higgins 1979: 204–293).

A predikációs mondatokban az alanyt kifejező főnévi szerkezet referenciális, azaz pontosan meghatározható, kiről vagy miről van szó. A második főnévi szerkezet ezzel szemben nem-referenciális, és az első főnévi szerkezet valamilyen tulajdonságát, jegyét fejezi ki (1–2):

- (1) *Su is clever.*
'Su okos.'¹² (Heycock 2012: 209)

⁸ A folklór szövegek és a hétköznapi nyelv szintaxisa is különbözhet az előbbi archaikus vagy más egyedi jellemzői miatt, és a folklóron belül is lehetnek további mondattani specifikumai a verses műfajoknak.

⁹ Mint bizonytalan nyelvi kompetenciát sejtető olvasókönyvet kell említeni Zsuljev (1934) munkáját (Zsuljev és két további kollégája vélhetőleg a kötet összeállítói, hantira Karger és Pritkova fordították).

¹⁰ <https://khanty-yasang.ru/khanty-yasang> (Hozzáférés: 2021. június 10.)

¹¹ Összefoglalja mások között Mikkelsen 2011; Kádár 2011.

¹² Az idegen nyelvű példák fordítása az eredetiben nem szerepelt; a jelen írás számára készítettem el.

- (2) *Su is a clever woman.*
'Su (egy) okos nő.' (Heycock 2012: 209)

A specifikációs mondatokban a fentivel éppen ellentétben az első névszói szerkezet nem-referenciális, és a második referenciális. Az első főnévi szerkezetet a második részletezi, pontosan meghatározza¹³ (3–4):

- (3) *The winner is Laura.*
'A győztes Laura.' (Heycock 2012: 209)
- (4) *The cleverest woman in the room is Su.*
'A szobában a legokosabb nő Su.' (Heycock 2012: 209)

Az azonosító (identifikáló) mondat jellemzően arra használatos, hogy valaminek vagy valakinek a nevét megtanítsa (Higgins 1979: 237). Az alany névmás vagy névmási szerkezet, a predikátum pedig ennek a tényleges tartalmát adja meg (5):

- (5) *That (stuff) is DDT.*
'Az (az anyag) DDT.' (Higgins 1979: 237)

Az ekvatívként számontartott¹⁴ típus két főnévi kifejezés azonosságát fejezi ki. Mindkét főnévi kifejezés referenciális, vagyis azonos személyre, tárgyra, objektumra, dologra stb. utalnak (6–7). Ide tartoznak a tautologikus kifejezések is (8):

- (6) *Fernando Pessoa is Alberto Caeiro.*
'Fernando Pessoa (nem más mint) Alberto Caeiro.' (Heycock 2012: 209)
- (7) *Peace is War.*
'A béke – háború.' (Heycock 2012: 209)
- (8) *Gold is gold.*
'Az arany az arany.' (Heycock 2012: 209)

Később ezt a rendszert egyszerűsítették, és két-, illetve háromtagú csoportosításokat javasoltak. Az alábbi vizsgálatban azt a három típust (predikációs, specifikációs, ekvatív) számontartó csoportosítást alkalmazom,

¹³ A mondattípust legkönnyebb az úrlaphasonlat alapján megérteni (Mikkelsen 2004: 1): az első főnévi szerkezet megad egy tágabb kategóriát, a második pedig pontosítja az ahhoz tartozó elemet.

¹⁴ Másutt azonosságot kifejező mondatként fogták fel.

amelyet Mikkelsen javasolt (Mikkelsen 2005: 118–130).¹⁵ A hanti non-verbális állítmányú mondatok megformálásában ugyanis nem látszott olyan különbség, amely a részletesebb felosztást indokolná.

2.1.2. A permanens és a temporális érvényű állítások

A nyelvek egy része másképpen fejezi ki azt, ha ugyanazon alanyról szóló állítás időbeli megszorítás nélkül, általában véve, mint azt, ha csak időlegesen érvényes. A különbségtétel módozatait Carlson (1977) óta igen sokan és sokféle mondat típusban tárgyalták. A *permanens* – *temporális* szembenállás kifejezésére a szakirodalomban az *individual level* – *stage level* (individuumszintű – helyzetképszintű)¹⁶ terminuspár állandósult. Emellett a nominális predikátumot tartalmazó mondatok értelmezésének és szintaktikai felépítésük összefüggéseinek vizsgálatakor az *eventive* (eseményszerű) – *non-eventive* (nem eseményszerű) szakkifejezés pár is használatos.

Vannak kutatók, akik ezt a szembenállást elsősorban szemantikai tényezőkre vezetik vissza, és vannak olyan tanulmányok, amelyek ezt a kétételeséget szintaktikai szerkezetekhez igyekeznek hozzárendelni (Krasovitzky et al. 2008: 100–101). A mondat jelentését az alany megformáltága is befolyásolja (*subject effects*).¹⁷

Azt is megállapították, hogy a mondat permanens vagy temporális jelentésével összefügg a hely- és időhatározók szereplésének el-fogadhatósága. A következő két mondat közül csak a helyzetképszintű (temporális érvényű) állítással használható időhatározó (9), az individuumszintű (permanens érvényű) állítással nem (10):

- (9) *Peter spoke English today / several times.*
'Péter ma / párszor beszélt angolul.' (Jäger 1999: 67)
- (10) **Peter knew English today / several times.*
'?? Péter ma / párszor tud angolul.' (Jäger 1999: 67)

¹⁵ Higgins és Mikkelsen rendszere között a különbség abban áll, hogy az azonosító mondat típus kategóriáját Mikkelsen megszüntette: azokat a mondatokat, amelyekben az alany névmás (*That is Sylvia*), a specifikációs típusba sorolta, míg ha az alany mutató névmási szerkezet (*That woman is Sylvia*), akkor pedig az ekvatív csoportba.

¹⁶ Köszönöm egyik anonim lektoromnak, hogy e terminusoknak a magyarban használatos megfelelőire (Maleczki 2002) felhívta a figyelmemet.

¹⁷ Carlson 1977; Diesing 1988; Jäger 1999.

A névszói állítmányú mondatok körében a magyar nem él ezzel a lehetőséggel, de például a finn megkülönbözteti a kétféle predikátumot, ami a következő példákban figyelhető meg. A (11)-ben Anna végzett, képesített tanár (tehát az állítás az alanyt jellemzi), a (12)-ben pedig most éppen tanárként dolgozik (vagyis az állítás egy időszakot vagy állapotot illetően mond valamit az alanyról); és a predikátumban található névszó esszívuszban szerepel:

(11) *Anna on opettaja.*
 Anna van.PRS.3SG tanár.NOM
 'Anna tanár.' (Hynönen 2017: 36)

(12) *Anna on opettaja-na.*
 Anna van.PRS.3SG tanár-ESS
 'Anna tanár. / Anna tanárként dolgozik. / Anna tanít.'
 (Hynönen 2017: 36)

Az oroszban a kopulás mondat megformálása szintén különbözik permanens vagy temporális érvényű állítások kifejezésében. Az alanyt magát jellemző predikátum névszói része nominatívuszban áll (13), az alany ideiglenes, valamilyen időhöz vagy helyhez kapcsolódó állapotát pedig insztrumentáliszi alakokkal fejezik ki (14):

(13) *Saša byl muzykant.*
 Szása van.PST.SG.M zenész.NOM
 'Szása zenész volt.'
 (Bailyn – Rubin 1991, idézi Roy 2005: 225)

(14) *Saša byl muzykant-om.*
 Szása van.PST.SG.M zenész-INSTR
 'Szása zenészként dolgozott. / Szása volt zenész.'
 (Bailyn – Rubin 1991, idézi Roy 2005: 225)

A (13) példa tehát inherens tulajdonságot fejez ki, azaz a kopula múlt ideje csak arra utalhat, hogy Szása már nem él. A (14) ezzel szemben átmenetiséget implikál, tehát a múlt idő az állapotra utal: Szása zenész volt egy időben, de már nem az. Ezt azzal magyarázzák, hogy a nominatívuszos főnévvel megformált állítmány kiváltja az úgynevezett élettartam effektust (*lifetime effect*; vagyis azt, hogy az állítás az alany egész életére legyen értelmezve), míg az insztrumentálisragos főnévvel megformált állítmány nem.

2.1.3. A generikus és a definiáló mondatok

A predikációs mondatok altípusai közül a generikus és a definiáló mondatok megformálásáról is szó esik majd a kazimi hanti leírásában. A generikus mondatok általánosságban igaz kijelentéseket fogalmazznak meg élőlényekről, tárgyokról vagy eseményekről¹⁸ (15–16):

- (15) *Lions are mammals.*
'Az oroszlán emlős állat.' (Reiter – Frank 2010: 41)
- (16) *Mammals give birth to live young.*
'Az emlősök elevenszülők.' (Reiter – Frank 2010: 41)

Az, hogy a generikus értelmezést mi váltja ki a mondatban, nem mindig köthető grammatikai elemhez, és nyelvenként különböző, hogy a topik megformálása milyen, például kapcsolódik-e a főnévi szerkezethez határozott vagy határozatlan névelő. A generikus mondatok alanyát nem azért tekintjük topiknak, mert már szerepelt az előzményekben, hanem azért, mert része a feltételezett közös tudásnak. Ezzel függ össze, hogy a jól bejáratott, ismert kategóriák, csoportok hajlamosak kiváltani a generikus olvasatot. A következő példák illusztrálják a különbséget: amíg a kólásüvegről szóló mondatot általános kijelentésnek, a zöld színűről szólót egyedi érvényűnek értelmezzük (17–18):

- (17) *The Coke bottle has a narrow neck.*
'A kólásüvegnek vékony nyaka van.' (Reiter – Frank 2010: 43)
- (18) *The green bottle has a narrow neck.*
'A zöld üvegnek vékony nyaka van.' (Reiter – Frank 2010: 43)

A definiáló mondatok szintén generikus főnévi szerkezetet tartalmaznak alanyként, de fő funkciójuk nem egy prototipikus állítás közlése, hanem hogy nagyobb kategóriába való besorolással (*jármű*) vagy a legfontosabb tulajdonságok megadásával (*négy kereke van, belső égésű motor hajtja*) kijelölje a típus vagy csoport határait (19):¹⁹

¹⁸ Az összefoglalás az alábbi művek alapján készült: Carlson 1982; Rimmel 2004; Reiter – Frank 2010; Pelletier 2010.

¹⁹ Az összefoglalás Declerck 1988, valamint Keizer 1990 és 1991 alapján készült. Declerck a Higgins által javasolt négy mondat típuson túlmenően önálló mondatfajtának tartotta a definiáló mondatokat is. Ezzel a véleményével azon-

- (19) *A motorcar is a vehicle that has four wheels and is propelled by an internal combustion engine.*

‘Az autó olyan jármű, amelynek négy kereke van és belső égésű motor hajtja.’
(Declerck 1988: 113)

2.1.4. Kopula

Pustet (2002) meghatározása szerint a kopula olyan nyelvi elem, amely bizonyos nyelvekben bizonyos lexémákkal együtt fordul elő, amikor azok a predikátum magját alkotják. A kopula szemantikai tartalmat nem ad hozzá a mondathoz, amelyben szerepel.²⁰

A kissé szokatlan megfogalmazású definíció háttérében egy sor már tisztázott kérdés áll: kopulát egyáltalán nem alkalmaz minden nyelv. Nyelvenként különböző az is, hogy a kopulák milyen szófajokkal használatosak. A kopula funkcióját többen abban látták, hogy hordozni tudja az ígéhez tartozó kötelező grammatikai információkat, amikor az állítmány nem igei része ezt a szerepet nem tudja betölteni – erre azonban ismerünk ellenpéldákat. Amint a fenti definícióban is olvasható volt, abban is egyetért a legtöbb kutató, hogy a kopula szemantikailag üres. Mindez együtt azonban azt eredményezi, hogy a kopula létét sem jelentéstani irányból, sem pedig a funkció oldaláról nem lehet megnyugtatóan magyarázni.

Kopula többféle szófajból jöhet létre. A magyarban a nem igei állítmányú mondatokban használatos kopula (*van*) a léteigére vezethető vissza, és ugyanez a helyzet például az angolban (*be*). Vannak azonban névmásból és partikulából létrejött kopulák is (Pustet 2002: 45). A grammatikalizációs folyamatokat rendszerező mű szerint emellett még állapotváltozást kifejező igékből, valamint testtartásigékből is kialakulhat kopula (Heine – Kuteva 2004: 330).

ban egyedül maradt, a definiáló mondatokat a predikációs mondatok altípusának tekintik.

²⁰ „A copula is a linguistic element which co-occurs with certain lexemes in certain languages when they function as predicate nucleus. A copula does not add any semantic content to the predicate phrase it is contained in” (Pustet 2002: 5). – A kopuláról szóló további összefoglalás is az említett monográfia első fejezete alapján készült.

3. Előzmények az északi hanti nominális mondatok leírásában

A korai osztjakológiai leírásokban a mondatannak általában nem szenteltek nagy figyelmet (pl. Steinitz 1950; Rédei 1968). Schmidt Éva a serkáli nyelvjárás steinitzi alapokon létrejött, bár mondattani fejezettel rendelkező leírásában (Schmidt 1978) az egyszerű mondatokról vagy a nominális állítmányú mondatokról nem ejt szót. A névszói esetek tárgyalásában viszont a latívuszrag kapcsán megemlíti, hogy az ilyen ragot viselő névszó állapothatározói szerepet tölthet be a mondatban (20):

- (20) *tűw unltə-tə uj-a us.*
 3SG tanít-PTCP.PRS férfi-LAT van.PST.3SG²¹
 'Ő tanító volt (tkp. ő tanító emberként volt).'

(Schmidt 1978: 15)

Kresztomátiájában Honti László (1984) szól a kopulás mondatokról, de a mű céljaiból adódóan a nagy nyelvjáráscsoportokat összefoglalóan jellemzi, az alnyelvjárások csak a példákban jelennek meg. Az északi hanti-
 tíró az alábbiak derülnek ki: (a) a vélhetőleg kopulaháttérű *wos-* a létige múlt idejű alakjainak szerepét tölti be a legtöbb északi változatban; (b) a nominális mondatoknak az [alanyesetű névszó + fakultatív kopula / predikatív partikula²²] felépítésű névszói állítmányát helyettesítheti a [(transz)-latívuszragos névszó + a **wol-* / **wos-* ige finit alakja] szerkezet; (c) az állítmány névszói része felveszi az alany számának megfelelő számjeleket (Honti 1984: 97–99).

Az orosz nyelvű szakirodalomban általában az állapotváltozást leíró igéket is tárgyalják a nonverbális állítmányú mondatok jellemzése kapcsán. Mivel a jelen írás tárgyához ez nem tartozik hozzá, e részek összefoglalásától minden esetben eltekintek.

Russzkaja (1961) nem érinti a nonverbális predikátumok témáját. Nyomiszova 1988-ban szerkesztett műve pedagógiai főiskolák számára írt tankönyv, ezért rövid nyelvtani leírásokat, valamint gyakorlatokat és olvasmányokat is tartalmaz. A szintaxis rész szerzője, Liszkova a névszói állítmányok bemutatásakor megkülönböztet egyszerű, pusztán névszói, valamint összetett állítmányt, amelyet névszói elem és igei kopula alkot. Az igei kopulák között felsorolja a létigét (*wɔɮ-*), továbbá a félig

²¹ Az eredetiben glosszázás nem szerepelt, a példamondat és a jelentések azonban szó szerinti idézetek.

²² Ilyen a keleti hanti nyelvjárásokban van.

jelentéssel bíró elemeket: *wɔʌɪjəʌ-* 'szokott lenni', *kaʌ-* 'tűnik', *pit-* 'lesz, válik valamivé'; valamint a jelentéssel bíró igéket: *ɔpɪt-* 'dolgozik', *enəm-* 'nő'. Az állítmányok névszói részéről kimondja, hogy nominatívuszban van, ha állandó tulajdonságról van szó, és latívuszragot vesz fel, ha ideiglenes állapotot vagy sajátságot fejez ki a mondat.²³ Névmási eredetű kopulákról nem szól, de a példák között előfordul ilyen is (Nyomiszova 1988: 157–160).

Kakszin 2010-ben megjelent műve igen rövid leíró nyelvtan, gyakorlatok nélkül. A vonatkozó fejezetben leírja, hogy a névszói predikátumos mondatok igei kopulát tartalmaznak; de az igei rész jelen időben általában elmarad, a névszói rész pedig rendszerint nominatívuszban áll. Múlt időben az igei rész mindig megjelenik, a névszói rész pedig vagy nominatívuszi, vagy latívuszi alakban áll. Nem határozza meg azonban a használati szabályokat, és a példák alapján sem lehet ezekre következtetni (Kakszin 2010: 142–143).

Szolovar monográfiája (2009), amellet, hogy szerzője kazimi hanti, azért is kiemelten fontos, mert az egyszerű mondatokat, köztük a nem igei állítmányúakat is részletesen tárgyalja. A mű taxonómiája nem könnyen feleltethető meg a Higgins – Mikkelsen-félenek, és összességében a tárgyalásnak szemantikai fókusza van. Tárgyalja a kopulás mondatokat, elsősorban a létigéből létrejött kopulát, de említ névmási háttérű kapcsolóelemet is. A jelen idejű nominális állítmányú mondatokban nincsenek kopulák, múlt időben kötelezőek (Solovar 2009: 172–200). Solovar megállapításai az egyes mondattípusok leírásánál lesznek részletesebben tárgyalva.

A szurguti²⁴ hanti nem igei állítmányi mondatokat feldolgozó írás (Gugán et al. 2018) fontos tanulságokkal szolgál az északi hanti nyelvjárások szempontjából is. E tanulmány, valamint a szurguti kresztomátia (Csepregi 1998) alapján ezt a nyelvjárást a téma szempontjából a következőképpen lehet jellemezni. (a) A szurguti hantiban van egy *wõs-* kopula,²⁵ amely határozói vagy névszói állítmány esetén használatos. Ennek a kopulának csak 1. és 2. személyű alakjai vannak, 3. személyű alakja

²³ A példákban azonban több a folyamatot kifejező ige, pl. *ji-* 'jön, válik vmivé'.

²⁴ A szurguti a keleti hanti nyelvjárások egyike.

²⁵ Ez az a kopula, amelyről fentebb, Honti 1984 összefoglalása során már volt szó, és az északi nyelvjárásokban a létige paradigmájában a múlt idejű alakokban bukkan fel.

nincs. (b) A kopulaelhagyás miatt a jelen idő egyébként kötelező morfológiai jelölése így 3. személyben soha nem valósul meg, de a tárgyalt művekben számos példa arra vall, hogy 1. és 2. személyben sem mindig. (c) A translatívuszragos²⁶ névszói állítmány használati szabályai nem világosak. (d) Tisztázandó, hogy a szurguti hanti gyakorlat mennyiben követi az orosz mintát (Csepregi 1998: 41; Gugán et al. 2018: 145–146).

4. A nominális állítmányú mondatok a kazimi hantiban

A kazimi hantiban a tárgyalt mondatokban általában a létigéből létrejött kopula szerepel – ténylegesen vagy zéró kopula formájában (4.1). Emellett léteznek hasonló funkciót betölteni látszó névmási eredetű elemek is (4.2). Mivel ez utóbbi funkciójának és disztribúciójának tisztázását nem lehet összevonni a másik kopula tárgyalásával, ezért a predikációs, specifikációs és ekvatív mondatokat mindkettő esetében külön-külön célszerű sorra venni. Ezt követi majd az állítmányként melléknevet tartalmazó mondatok leírása (4.3).

4.1. A létigére visszavezethető kopolát tartalmazó mondatok

4.1.1. A predikációs mondatok

A predikációs mondatokban a jelen idejű mondatok általában zéró kopolásak, és ezzel összefüggésben a predikátumban szereplő névszó számban egyezik az alannal (21–23):

(21) *aše-mən* – *wəj* *weapəsaə-ti* *χə*.
 apa-1DU állat öl-PTCP.PRS férfi
 'Apánk vadász.' (Obatyina – Prokina 1995: 12)

(22) *roza* *sizarova* *pa* *aljoša* *zikov* *piońer-ηən*.
 R. Sz. és A. Z. úttörő-DU
 'Roza Szizarova és Aljosa Zikov úttörők.'
 (Hvataj-Muha – Akszarina – Obatyina 1973: 72)

(23) *dora* *dorońina*, *duńa* *duškina* *pa* *dańa* *d'imov* *λoχs-ət*.
 D. D. D. D. és D. D. barát-PL
 'Dora Doronyina, Dunya Duskina és Danya Gyimov barátok.'
 (Hvataj-Muha – Akszarina – Obatyina 1958: 95)

²⁶A szurguti névszói állítmányú mondatokban a translatívuszragos névszó funkcionálisan az ugyanilyen típusú kazimi mondatok latívuszragos névszóinak feltethető meg.

Ami a múlt időt illeti, a kopula kongruál a mondat alanyával, az állítmány részeként megjelenő névszó pedig vagy nominatívuszban áll (24) vagy latívuszragos (25). Az állítmány nominatívuszban álló névszói része számban egyezik az alannal (26); ha pedig latívuszragos, akkor kettes (27) vagy többes számú (28) alany esetén is egyes számban áll:

- (24) *aše-λ wŭli λawəλ-ti χφ wφs.*
 apa-3SG. rén őriz-PTCP.PRS. férfi van.PST.3SG
 'Apja rénpásztor volt.' (Obatyina – Prokina 1995: 105)
- (25) *simbirsk ši pōraj-n gubernskoj wəš-a*
 Szimbirszk az idő-LOC kormányzósági város-LAT
wφs.
 van.PST.3SG
 'Szimbirszk abban az időben kormányzósági székhely volt.'
 (Szengepov – Nyomiszova 1989: 222)
- (26) *λiw aše-λ pa āņke-λ wəj-χŭλ weλpəs.λə-ti*
 3SG apa-3SG és anya-3SG állat-hal öl-PTCP.PRS
karkam χōjat-ηən wφs-ηən.
 egyes személy-DU van.PST-3DU
 'Apja és anyja ügyes halászok és vadászok voltak.'
 (Hanti Jaszang 2021/9: 10)
- (27) *āņke-m asi pa tātana t'imofejevna asi*
 anya-1SG apa és T. Ty. apa
λin jām λoχs-a wφs-ηən pa, (...)
 3DU jó barát-LAT van.PST-3DU is
 'Anyám apja és Tatyjana Tyimofejevna apja, ők jó barátok is voltak...'
 (Homljak 2002: 72)
- (28) *λiw wōλaη soldat-a wφs-ət.*
 3PL nagy katona-LAT van.PST-3PL
 'Ők nagy katonák voltak.'
 (Szengepov – Nyomiszova 1989: 186)

A temporális vs. permanens állapot kifejeződése

A várakozások szerint a nominatívuszi névszóval alkotott állítmány az állandó tulajdonságok kifejezésére, a latívuszival kifejezett pedig átmeneti helyzet vagy tulajdonság leírására szolgál.

A nominatívusz-latívusz kérdést Szolovar is tárgyalja. Taxonómiájában a predikációs mondatoknak a klasszifikációs, illetve osztályba soroló mondattípus feleltethető meg. Leírása szerint jelen időben hiányzik a kopula, múlt időben pedig szerepel a mondatban, és ilyenkor az állítmány névszói része latívuszban áll, valamint latívuszragos minden más, jelen idejű, kijelentő módtól különböző esetben. Hozzáteszi, hogy a nemzetiségi és a nem kifejezésekor azonban nem latívuszi, hanem mindig nominatívuszi alak használatos – ezzel nyilvánvalóan olyan állításokra utalva, amelyek nem változó tulajdonságokat fogalmazznak meg (Szolovar 2009: 196–199).

A leíró monográfia állásfoglalásaival és a „papírformával” szemben a kazimi hantiban a kép ennél bonyolultabb: mind jelen, mind múlt időben vannak a várakozásnak ellentmondó esetek. Egyrészt a jelen idejű, nominatívuszban álló névszóval alkotott állítmány nemcsak permanens (29), hanem temporális (30) tulajdonságot is kifejezhet:²⁷

- (29) *tiás-en* – *iki*, *χᾶτα-en* – *imi*.
hold-2SG férfi nap-2SG nő
'A Hold férfi, a Nap asszony.' (Resetnyikova 2012: 14)

- (30) [*frunze neməp kolχozn leonid jakovlevič fedotov rupita*.]
λιῶw χῦλ weλpəs brigad'ir.
3SG hal ölés brigádvezető
'[előzmény: A Frunze nevű kolhozban dolgozik Leonyid Jakovlevics Fedotov.] Ő a halászbrigád vezetője.'
(Russzkaja 1982: 19)

²⁷ Egyetlen példa akadt arra (i), hogy ilyen mondatban szerepelt kopula, de az adat az 1930-as években kiadott tankönyvek egyikéből származik, amely több más szempontból sem bizonyult megbízható szöveganyagnak, ezért nem tulajdonítok neki jelentőséget.

- (i) *vasilij arteλ-n met wən χφ wəλ*.
V. szövetkezet-LOC SUPL nagy férfi van.PRS.3SG
'Vaszilij a szövetkezet elnöke.' (Zsuljev 1934: 59)

Másrészt az állítmány névszói része jelen időben is lehet latívuszragos – ilyenkor azonban a kopula kötelezően része a mondatnak (31–32):

- (31) *intam promkombinat oħ ħqj-a wɔλ.*
 jelenleg ker.kombinát fej férfi-LAT. van.PRS.3SG
 'Jelenleg a kereskedelmi kombinát vezetője.'
 (Liszikova 1988: 131)
- (32) *λŭw jām ħŭλ weλ-ti ħqj-a,*
 3SG jó hal öl-PCTP.PRS férfi-LAT
wɔnti-ti ħqj-a wɔλ.
 vadászik-PCTP.PRS férfi-LAT van.PRS.3SG
 'Ő jó halász és vadász.'
 (Danyilo 2011: 39)

Múlt idejű mondatok esetén az, hogy az állítmányban szereplő névszó nominatívuszban vagy latívuszban szerepel, az esetek nagy részében megfeleltethető az individuumszintű (33) vs. helyzetképszintű (34) állapotok megkülönböztetésének:

- (33) *aše-λ weλpəs ħɔ wɔs.*
 apa-3SGvadászat férfi van.PST.3SG
 'Apja vadász volt.'
 (Koskarjova – Szolovar 2004: 30)
- (34) *mōħatλ pe'a d'ežurnoj-a wɔs.*
 tegnap P. hetes-LAT van.PST.3SG
 'Tegnap Petya hetes volt.'
 (Russzkaja 1961: 98)

Azonban ettől a megfeleléstől eltérő esetek is vannak. Egyrészt nem átmeneti állapotot leíró múlt idejű mondat is található latívuszban álló névszóval megformált állítmánnyal²⁸ (35):

²⁸ A latívuszhasználat itt esetleg összefügghet azzal, hogy noha a határozó az élethosszhoz képest ez esetben nem jelöl ki rövidebb szakaszt, mégis olyan mondatrész van jelen, amely általában a kijelentés időbeli érvényét korlátozza. Hasonlóan érdekes a latívusz alkalmazása akkor, ha valakiről azt állítjuk, hogy elsőszülött vagy hetedik volt a családban. Noha ez a sorrendiség az idők folyamán nem változik, az ilyen mondatokban általában latívuszos az állítmány névszói része (ii):

- (ii) *svetlana ewije λapətmit űawrem-a wɔs, ...*
 Sz. kislány hetedik gyerek-LAT van.PST.3SG
 'A kis Svetlana hetedik gyerek volt.'
 (Resetnyikova – Vah 2016: 192)

- (35) *wɔλ-m-aλ* *mār* *ńikita* *wɔnt* *λawəλ-ti*
 él-PTCP.PRS-3SG idő Ny. erdő őriz-PTCP.PRS
- χɔj-a* *wɔs*.
 férfi-LAT van.PST.3SG
- 'Nyikita egész életében erdőőr volt.'
- (Resetnyikova – Vah 2016: 35)

Másrészt az ideiglenes helyzetet leíró mondatokban is találunk állítmányt a várakozásokkal szemben nominatívuszi névszóval kifejezve. Bennük időhatározó teszi egyértelművé, hogy – a predikátum részét képező főnév nominatívuszi volta ellenére – ideiglenes érvényű mondatról van szó (36²⁹–37):

- (36) [*leońid jakovlevič fedotov ...*]
λūw *wɔj-χūλ* *wəλ-ti* *χɔ*, *ar* *ɔλ* *sovjet*
 3SG állat-hal öl-PTCP.PRS férfi sok év szovjet
- d'eputat* *wɔs*, (...)
 küldött van.PST.3SG
- 'Ő halász-vadász, (és) sok évig képviselő volt a tanácsban.'
- (Szengepov – Nyomiszova 1989: 110)
- (37) *ma* *śirn* *aj* *ńawrem* *wɔs-əm*.
 1SG akkor kicsi gyerek van.PST-1SG
- 'Én akkor kisgyerek voltam.'
- (Kakszin 2010: 142)

Annai mindenképpen kijelenthető, hogy a nominatívuszi és latívuszi névszót tartalmazó predikátum szereplése nem feleltethető meg egyszerűen a permanens vs. temporális értelmezésnek. A fent vázolt helyzet alaposabb elemzést igényel, hogy az általánosságokon túlmenően lehessen nyilatkozni orosz hatásról, ezért erre a problémára egy későbbi írásban tervezek kitérni.

²⁹ A tárgyalás szempontjából a példa második tagmondata releváns.

4.1.2. A specifikációs mondatok

Jelen időben a specifikációs mondatok is kopula nélküliek,³⁰ és két nominatívuszban álló főnévi szerkezet egymáshoz rendelésével állnak elő (38–39):

- (38) *ńikolaj prokop'evič ime-λ – ol'ga leońidovna*
 Ny. P. feleség-3SG O. L.
 'Nyikolaj Prokopjevics felesége Olga Leonyidovna.'
 (Hanti Jaszang 2018/2: 11)

- (39) *śi tōχλ-əη wəj-λan nem-λλλ:*
 az szárny-DER_{ADJ} állat-PL<2SG név-PL<3PL
noχər λe-ti neη-ət.
 cirbolyafenyő.toboz eszik-PTCP.PRS nő-PL
 'Azoknak a madaraknak a neve fenyvesszajkó.'
 (Homljak 2002: 72)

Múlt idejű mondatra kevés példa akadt (40):³¹

³⁰ Jelen idejű mondat igei kopulával ebben a mondat típusban is kizárólag a vitatható nyelvhelyességű korai tankönyvben szerepel (iii–iv):

- (iii) *met wəŋ wəj rŭwəŋ mŭw-n – slon wəλ.*
 SUPL nagy állat forró vidék-LOC elefánt van.PRS.3SG
 'A forró égöv legnagyobb állata az elefánt.'
 (Zsuljev 1934: 32)

- (iv) *met pǎlatap wəj rŭwəŋ mŭw-n – lev wəλ.*
 SUPL ijesztő állat forró vidék-LOC oroszlán van.PRS.3SG
 'A forró égöv legfélelmetesebb állata az oroszlán.'
 (Zsuljev 1934: 32)

³¹ Noha szórendi kérdéseket ez a cikk nem tárgyal, az orosz hatás különféle megnyilvánulásai elválaszthatatlanok a hanti mondatok jellemzésétől. Oroszos szórendű specifikációs mondatra – amelynek jellemzője, hogy a névszói elem a kopula után áll – is van példa (v); ebben azonban az első főnévi szerkezet nem latívuszragos:

- (v) *met wəŋ šepan χə wəŋ mōλtan.*
 SUPL nagy sámán férfi van.PST.3SG Moldanov
 'A legnagyobb sámán Moldanov volt.'
 (Rédei 1968: 32)

Olyan mondatokat is találhatunk, amelyek pontos megfelelői az orosz specifikációs mondatoknak mind latívuszhasználatban (amely az oroszban insztrumentális), mind pedig a szórend tekintetében (vi):

- (40) *jăma nŋm-λ-em, ŝi pŋraj-n pedučilišča*
 jól emlékszik-PRS-1SG.O az idő-LOC tanárképző.főiskola
kŋšaj-a georgij tarasovič veličko wŋs.
 vezető-LAT G. T. V. van.PST.3SG
 'Jól emlékszem, hogy abban az időben a pedagógiai főiskola vezetője Georgij Taraszovics Velicsko volt.'
 (Hanti Jaszang 2021/1: 7)

A névszói szerkezetek nominatívuszi vagy latívuszi esetének kérdése a specifikációs mondatokban is megjelenik. A következő, jelen idejű példában az alany latívuszragos névszóval van megformálva (és – nyilván ezzel összefüggésben – kopula is megjelenik). Ilyenre egyelőre csak az 1980-as évek utánról³² vannak példák, és mivel ez a szerkesztésmód az oroszban jól ismert, nem kizárt, hogy az orosz minta másolásával³³ állunk szemben (41). A rákövetkező, ugyancsak specifikációs mondatban a kifejezendő tartalom is ugyanaz, de a mondat első főnévi szerkezete is nominatívuszban áll (42):

- (41) *ħanti jasəŋ peli wan rŋt jasəŋ-a*
 hanti nyelv felé közeli rokon nyelv-LAT
wŋλ maŋši jasəŋ.
 van.PRS.3SG manysi nyelv
 'A hanti nyelvhez közeli rokon nyelv a manysi nyelv.'
 (Obatyina – Prokina 1995: 4)

- (vi) *kommunističeskoj part'ija ōħ kŋšaj-a wŋs*
 kommunista párt fő vezető-LAT van.PST.3SG
vlad'imir il'ič leŋin.
 V. I. L.
 'A Kommunista Párt főtitkára Vlagyimir Iljics Lenin volt.'
 (Ledkova – Szeburova 1983: 118)

³² 1983, 1995, 2018, 2021.

³³ „Két, a *быть* létigével összekapcsolt főnév (illetve főnév vagy névmás) közül a specifikusabb áll nominatívuszban, az általánosabb pedig instrumentálisban:

- (vii) *Ключом κ успеху была грамотность*
 kulcs.INSTR -hOz siker.DAT van.PST.F írástudás
 'A siker kulcsa az írástudás volt.'
 (Wade 2011: 126; kiemelések az eredeti szerint, fordítás tőlem: SM)

- (42) *χánti jasη-ew-a met pŭl'aŋ rət*
 hanti nyelv-1PL-LAT SUPL közeli.rokon rokon
jasəŋ – šit wōχaal' jasəŋ pa mǎd'ar mir jasəŋ.
 nyelv az manysi nyelv és magyar nép nyelv
 'Hanti nyelvünkhöz legközelebbi rokon nyelv a manysi nyelv és
 a magyar nép nyelve.' (Szolovar 2005: 3)

Valószínűleg nem véletlen, hogy a második példa (42) származik a latí-
 vuszhasználat tekintetében visszafogottnak mutató Szolovartól.

Továbbá nem lehet nem észrevenni, hogy – vélhetőleg a több főnévi
 szerkezetet tartalmazó állítmány miatt – van a mondatban értelmezést
 megkönnyítő elem, ez a névmási eredetű *šit*, amelynek funkciójáról a
 4.2. alfejezetben lesz szó bővebben.

4.1.3. Az ekvatív mondatok

Az ekvatív mondatokra kevés példa gyűlt össze az átnézett szövegekből.
 Jelen időben ebben a mondat típusban sem szerepel igei eredetű kopula,
 múlt idejű példa pedig nem akadt.

A példák majdnem mindegyike tankönyvi mondat, a (43) egy mesé-
 ből származik. Általában orosz szót kapcsolnak össze (tkp. magyaráz-
 nak) hanti megfelelőjükkel (44–45). Az ekvatív mondatok másik tipikus
 használata az ünnepnapok megismertetésekor a naptári nap azonosítása
 az ünneppel (46–47):

- (43) *kŭna-pəs imi – ma aŋke-m*
 k.-kesztyű asszony 1SG anya-1SG
 'Kunya-posz néne az anyám.' (Homljak 2002: 66)

- (44) *tŭtəŋ tŭjət – pojezd.*
 tüzes szán vonat(Ru)
 'A vonat [lit.: tüzes szán] (oroszul) pojezd.'
 (Szengepov 2008: 13)

- (45) *čital'naja – tǎmi³⁴ lŭjət-ti χət.*
 olvasóterem ez olvas-PTCP.PRS ház
 'Az (orosz) csitalnaja olvasóterem.'
 (Hvataj-Muha – Obatyin – Akszarina 1958: 103)

³⁴ A nonverbális állítmányú mondatokban megjelenő névmási elemekről lásd
 alább.

- (46) *ɔləŋ maj – isa trudjašijša jɔχ jeməŋχãtɬ.*
 első május egész dolgozónép ünnep
 'Május elseje a(z egész) dolgozó nép ünnepe.'
 (Hvataj-Muha – Obatyin – Akszarina 1958: 103)
- (47) *l maj – isa mŭwteɬ mir revolucionnoj*
 első május egész földkerekség emberek forradalmi
jeməŋχãtɬ.
 ünnep.
 'Május elseje az egész világ forradalmi ünnepe'.
 (Szengepov – Nyomiszova 1989: 233)

Az ekvatív mondatok körében – a két másik mondatípustól eltérően – kizárólag olyan mondatokra van példa, amelyek nominatívuszban álló főnévi szerkezetek egymáshoz rendelésével állnak elő.

4.2. Névmási eredetű elemek a nominális állítmányú mondatokban³⁵

Az igei eredetű kopulán kívül feltűnnek névmási eredetű elemek is. Van néhány példa arra is, hogy a többes szám harmadik személyű személyes névmás (*liw*) (48), és arra is, hogy a közelre mutató, főnévi értékű mutató névmás (*tãmi*) (49) jelenik meg ilyen szerepben,³⁶ általánosnak azonban a semleges mutató névmási eredetű, és azzal azonos alakú kopula (*sit*) mondható (50):

³⁵ Az alábbiakban egy korábban készített cikk legfontosabb tanulságait foglalom össze, amely a névmási elemek használatának összefüggését vizsgálja az orosz nyelv gyakorlatával (Sipos 2019). Itt most kizárólag a hanti mondatok bemutatására szorítokozom.

³⁶ A fent tárgyalt szerepben egyelőre kizárólag Zsuljev művében adatolt a közelre mutató névmás melléknévi alakja (*tãm*) (viii):

(viii) *wŭrti armija – tãm mŭŋ ɬawəɬ-ti jɔχ-ɬəw.*
 vörös hadsereg ez.ADJ 1PL őriz-PTCP.PRS emberek-1PL
 'A Vörös Hadsereg a mi védelmezőnk.' (Zsuljev 1934: 57)

- (48) *lűk-ət, kűtar-ət, pɔjtek-ət – ɭiw χɔt-ɭi*
 siketfajd-PL nyírfajd-PL fogoly-PL 3PL ház-CAR
wɔj-ət, (...)
 állat-PL
 'A siketfajd, a nyírfajd és a fogoly – ezek / ők ház nélküli állatok.'
 (Szengepov – Nyomiszova 1989: 178)
- (49) *χɔjra – təmi tɔχɭəj wɔj.*
 harkály ez szárnyas állat
 'A harkály (az) madár.'
 (Hvataj-Muha – Akszarina – Obatyin 1973: 115)
- (50) *nõwi ɭɔw – šit met tinəj mɔjɭəpsa.*
 fehér ló az SUPL drága ajándék
 'A fehér ló (az) nagyon értékes ajándék.'
 (Szengepov – Nyomiszova 1989: 236)

Topikismétlő vagy topikkiemelő szerepük egyértelműen azonosítható, nem csupán nominális állítmányú mondatokban. A vizsgált mondatokban sem a személyes, sem a mutató névmási elem nem egyezik számban az alannyal (51–52):

- (51) *wõχsar, põrwoj, ɭəjki, mɔjɔər – təmi*
 róka farkas mókus medve ez.N
iši χar wɔj-ət.
 is erdő állat-PL
 'A róka, a farkas, a mókus, a medve – azok szintén erdei állatok.'
 (Hvataj-Muha – Akszarina – Obatyina 1973: 113)
- (52) *mis, ɭɔw, kaʃi, amp – šit χɔt wɔj-ət.*
 tehén ló macska kutya az.N ház állat-PL
 'A tehén, a ló, a macska, a kutya (az) háziállat.'
 (Hvataj-Muha – Akszarina – Obatyin 1973: 113)

A *šit* névmásról elmondható, hogy tisztán topikismétlő funkciót betöltve, azaz véges ígét tartalmazó mondatban sem kongruál (53). Anaforikus szerepben pedig csak nagy ritkán (54); általában véve egyes számban áll akkor is, ha az alany és az állítmány kettes vagy többes számú (55):

- (53) *min šit ij pŭŋəλ-n ǒλ-λ-amn!*
 IDU az egy oldal-LOC alszik-PRS-IDU
 'Mi egymás mellé feküdjünk le!' (azaz: 'Ami minket illet, ...' – a folytatásban pedig: A kis mosó nő pedig a kis por nővel együtt aludjon.) (Homljak 2002: 18)

- (54) (előzmény: [Anna Konsztantyinovna] Ősszel bogyót, gombát, fenyőmagot gyűjt.)
šit-ət itoχ pǒraj-ən mɔj-əŋ jɔχ-a
 az-PL későbbi idő-LOC vendég-ADJ emberek-LAT
tinij-λ.
 elad-PRS.3SG
 'Azokat később a látogatóknak eladja.'
 (Hanti Jaszang 2018/19: 6)

- (55) (előzmény: [a szókölcsonzészről] ... ennek segítségével új szavak jönnek létre.)
šit χǎnti jasŋ-ət
 az hanti szó-PL
 'Azok/ezek hanti szavak.'
 (Kolmakov 2011: 15)

A *šit* elem a három fő mondatípusra nem egyformán jellemző. Ekvatív mondatokban alig találkozunk vele, írásban a tagolást, illetve értelmezést általában – az orosz gyakorlattal megegyező módon – gondolatjel segíti³⁷ (56):

- (56) *fevral' tiλəs-nə χoŋ χoλmit χǎtλ – šit sovjetskoj*
 február hónap-LOC húsz harmadik nap az szovjet
armija jeməŋ χǎtλ.
 hadsereg szent nap
 'Február 23. a Vöröshadsereg Napja.'
 (Hvataj-Muha – Akszarina – Obatyina 1973: 107)

³⁷ A *tămi* (főnévi 'ez' mutató névmás) előfordulására kevés példa van (ix):

(ix) *čital'naja – tămi λŭŋət-ti χot.*
 olvasóterem ez.N olvas-PTCP.PRS ház
 'Az (orosz) csitalnaja olvasóterem.'

(Hvataj-Muha – Obatyin – Akszarina 1958: 103)

A specifikációs mondatok körében csak néhány példában fordul elő (57);³⁸ ez a mondatípus gyakoribb a névmási elem nélkül (58):

- (57) *ōwəs mǫw-ew met wōlaŋ taś – śit wǫle-t.*
 északi föld-1PL SUPL fontos vagy az rénszarvas-PL
 'Északi földünk legfontosabb kincse (az) a rénszarvas.'
 (Moldanova 2002: 29)

- (58) *tɔrəm-n met jām ōt – rod'ina.*
 világ-LOC SUPL jó dolog haza
 'A legjobb dolog a világon a haza.'
 (Ledkova – Szeburova 1983: 135)

A predikációs mondatokban sokkal sűrűbben találkozhatunk vele (59). Gyakorivá az 1980-as évektől vált, azonban, ahogy a 4.1.1. alfejezet példái mutatták, ma sem kötelező.

- (59) *tim – śit as-a pit-ti jōŋan.*
 T. az Ob-LAT ömlik-PTCP.PRS folyó
 'A Tim az egy Obba ömlő folyó'
 (Obatyina – Prokina 1995: 163)

Halmazott alanyokat tartalmazó mondatban tagoló, illetve az értelmezést megkönnyítő szerepe van (60–61):

- (60) *mis, λəw, ka'i, amp – śit χət wəj-ət.*
 tehén ló macska kutya az ház állat-PL
 'A tehén, a ló, a macska, a kutya (az) háziállat.'
 (Hvataj-Muha – Akszarina – Obatyin 1973: 113)

- (61) *kišik, kasəm, tek, wańśawət, paštar –*
 Kisik Kazim Tegi Vanzevat Pastari
śit χǎnti mir wəλ-ti kərt-ət.
 az hanti nép él-PTCP.PRS falu-PL
 'Kisik, Kazim, Tegi, Vanzevat, Pastari, (azok) hantik által lakott falvak.'
 (Szengepov 2007: 22)

Másrészt megtalálható a pronominális elem emblemikus megfogalmazásokban és megfellebezhetetlen bölcsességekben (62–63):

³⁸ Lásd továbbá a 4.1.2. alfejezet utolsó példamondatát (42).

- (62) *mir* *λοχαψι* – *σίτ* *ωλαρψε-w* *zakon.*
 nép barátság az élet-1PL törvény
 'A népek barátsága (az) életünk törvénye.'
 (Ledkova – Szeburova 1983: 141)

- (63) *μῶνς* – *σίτ* *mir* *νόμας.*
 mese az nép emlékezet
 'A mese (az) a nép emlékezete'. (Nyomiszova 2007: 88)

A generikus mondatoknak abban az altípusában, amelyben az alany egy csoport tipikus tagja, szintén gyakran található *σίτ* elem (64–65):

- (64) *amp* – *σίτ* *χᾶννεχο* *λοχᾶς.*
 kutya az ember barát
 'A kutya (az) az ember barátja.' (Szengepov 2007: 18)

- (65) *arbōs* – *σίτ* *μῦw* *οχτιjән* *enәм-ti* *wqп*
 dinnye az föld -on nő-PTCP.PRS nagy
wῶνς-әм-õt.
 gyűjt-PTCP.PST-dolog
 'A dinnye az (egy) földön nőző nagy bogó [lit.: gyűjtött dolog].'
 (Szolovar 2009: 196)

Az újabb tankönyvekben nem ritkák a szabályos definíciók sem, ezekben rendszerint szerepel a *σίτ* (66–67):

- (66) *akañ* – *σίτ* *χᾶnti* *ewije* *jōnt-ti* *jōntat.*
 rongybaba az hanti kislány játszik-PTCP.PRS játék
 'A rongybaba (az) olyan játék, amivel a hanti kislányok játszanak [lit.: A rongybaba (az) hanti kislány játzó játék].'
 (Szolovar 2001: 42)

- (67) *poslelog-ət* *χᾶnti* *jasәη-ән* – *σίτ* *sušestvitel'noj-ət*
 névutó-PL hanti nyelv-LOC az főnév-PL
jŭpijn *лῶλ 'ti* *jasῆ-ət.*
 után áll-PTCP.PRS szó-PL
 'A hanti névutók (azok) főnevek után álló szavak.'
 (Moldanova 2002: 26)

A fenti mondatok közös tulajdonsága lehet még, hogy tömör, megtanulandó szöveggként funkcionálnak, és a pronominális elemet alkalmazó forma a mondandó véglegességét is hangsúlyozhatja.

Arra a kérdésre, hogy a tárgyalt *šit* elem kopulának tekintendő-e, nemleges a válasz. Egyik funkciója mindenképpen a tagolás, amikor a több elemből álló topik (halmozott alany) és a predikátum közötti határvonalat kijelöli. Másrészt viszont nyomatékot is ad két főnévi szerkezet egymáshoz rendelésének, illetve azt az értelmezést hívja elő, hogy *X nem más, mint Y*. Ez a szerkesztés jellemzi az elvont főnévvel kifejezett alanyt tartalmazó mondatokat, a generikus és a definiáló mondatokat, és mivel didaktikus jelleget is kölcsönöz a megfogalmazásoknak, nem meglepő, hogy a tankönyvekben nagy mennyiségben fordulnak elő. Összességében nem tudunk olyan tulajdonságáról, amely a topikkiemelőktől megkülönböztetné, vagy arra mutatna, hogy a szó a predikátum részét képezi.

Fontos továbbá leszögezni, hogy a *šit* elem az átvizsgált kb. hat évtizedből származó szöveganyag alapján nem tűnik kötelezőnek egyik mondatípusban sem. Valószínűnek látszik azonban, hogy az utóbbi egy-két évtized tankönyvi és újságnyelvi anyagának áttekintése bizonyítaná gyakoribbá válását.

Szolovar megemlíti még a *pa* 'bizony, pedig' partikulát, amelynek nyomatékosító, a predikátum jelentését megerősítő funkciót tulajdonít (68). Erre több példát nem találtam.

(68) *in* *tōχλαη* *λοηχ* *pa* *tōχλαη* *λοηχ*.
ez szárnyas bálvány biz szárnyas bálvány

'Ez a szárnyas bálvány bizony szárnyas bálvány.'

(Szolovar 2009: 195)

4.3. Melléknévi predikátum

A melléknévi predikátumot tartalmazó mondatok nagyjából azokkal a vonásokkal jellemezhetők, amelyekkel az állítmányban főneveket tartalmazó predikatív mondatok. Jelen időben semmilyen számban és személyben nincs kopula (69–70), a melléknév ilyenkor számban egyezik az alannal (71–72):

- (69) *nǎŋ* *śax* *aj!*
2SG egészen kicsi
'Te egészen kicsi vagy!' (Russzkaja 1961: 218)
- (70) *lǎŋ-ən* *laŋki* *wǔrti.*
nyár-LOC mókus vörös
'Nyáron a mókus vörös.' (Obatyina – Prokina 1995: 52)
- (71) *náwrem-λλλ* *isa* *sɔrm-ət,* *isa* *jǎm-ət.*
gyerek-PL<3SG mind száraz-PL mind jó-PL
'[A sas] fiókái mind szárazak, mind jól vannak.'
(Homljak 2002: 70)
- (72) *kirjuša pa* *andrjuša* *χǒλna* *aj-ŋən.*
K. és A. még kicsi-DU
'Kirjusa és Andrjusa még kicsik.' (Resetnyikova 2012: 30)

Múlt időben a kopula kötelező. A számjelölés megjelenik a kopulán és a melléknéven egyaránt (73–74), de olyan példák is vannak, amelyekben a melléknév egyes számú, és csak a kopula egyezik – számban és személyben is (75–76):

- (73) *lǎw* *pǎλ-ije-ŋλλλ* *tɔp* *wǔrkam-ŋən*
3SG fül-DIM-DU<3SG csak sárgásbarna-DU
wɔs-ŋən.
van.PST-3DU
'Csak a fülecskéi voltak sárgásbarnák.' (Danyilo 2011: 18)
- (74) *kǎŋ'e-m* *sem-ŋəl* *wǒste-ŋən* *wɔs-ŋən.*
macska-1SG szem-DU<3SG zöld-DU van.PST-3DU
'A macskám szeme zöld volt.' (Szolovar 2009: 179)
- (75) *mǒλtan* *jɔχ* *katra* *lǎŋt-əs-ət* *śartəŋ*
M. emberek régen számít-PST-3PL varázsos
jɔχ-a, *met* *taśəŋ* *wɔs-ət.*
emberek-LAT nagyon gazdag van.PST-3PL
'A Moldanovok régen sámánnak számítottak, nagyon gazdagok voltak.'
(Rédei 1968: 32)

- (76) *nůša jɔχ n̄awrem-ət nepək-ɫi wɔs-ət.*
 szegény nép gyerek-PL könyv-CAR van.PST-3PL
 'A szegények gyerekei írástudatlanok voltak.'
 (Kakszin 2010: 143)

Szintén a predikatív mondatokhoz teszi hasonlóvá a melléknévi predikátumot a nominatívuszi és latívuszi alak használati szabályainak homályossága. Gyakorlatilag ugyanolyan felépítésű és jelentésű mondatokban a melléknévi elem állhat nominatívuszban (77–78), és lehet latívuszragos is (79):

- (77) *aŋkaŋke-m ši p̄őraj-n wera aj wɔs, (...)*
 nagymama-1SG az idő-LOC nagyon kicsi van.PST.3SG
 'A nagymamám abban az időben nagyon kicsi volt, (...).'

(Danyilo 2011: 52)

- (78) (...), *ma χōana aj wɔs-əm*
 1SG még kicsi van.PST-1SG
 '...akkor még kicsi voltam.'

(Resetnyikova 2012: 49)

- (79) *ma aj-a wɔs-əm, ...*
 1SG kicsi-LAT van.PST-1SG
 'Én kicsi voltam, (...).'

(Danyilo 2011: 26)

Szolovar az egyszerű mondatról szóló monográfiájában (2009) ezt a mondatípus-t egyértelműen nominatívuszban szereplő melléknévvel jellemzi, és a példák között sem bukkan fel latívuszragos melléknév³⁹ (Szolovar 2009: 178). Ennek az állásfoglalásnak, valamint a *ma* megfigyelhető vegyes használatnak alapján orosz hatásra lehet gyanakodni, de a sejtést csak egy részletes vizsgálat erősítheti meg.

5. Összefoglalás

A kazimi hanti nominális állítmányú mondatokról összegzőképpen elmondható, hogy megformálásukban mutatnak egyöntetűséget is, de több ponton fedezhetők fel különbségek.

³⁹ Pontosabban nem bukkan fel egyetlen, a kopula idő- és módbeli változatait bemutató, de nem könnyen értelmezhető táblázattól eltekintve (Szolovar 2009: 178), ahol imperatívuszban jelenik meg. Az állapotváltozást kifejező igékkel természetesen latívuszragos melléknév szerepel.

A közös jellemzők közé tartozik egyrészt, hogy jelen időben a kopula grammatikai számtól és személytől függetlenül általában nem jelenik meg. Múlt időben, illetve más grammatikai információk megléte esetén kötelező, és az alannal egyezik. Vagyis annak ellenére, hogy az északi hanti igeragozásban a jelen idő morfológiailag jelölt kategória, a nominális állítmányú mondatok grammatikusak a jelen idő jelölése nélkül is, ami végső soron ahhoz a kérdéskörhöz vezet el, hogy az ige alakjának megfigyelhető morfológiai jelöltségi minták miképpen viszonyulnak a nominális mondatokra jellemzőkhöz. Másrészt mindhárom mondatípus felépülhet pusztán két nominatívuszban álló névszói szerkezet egymáshoz rendelésével, még ha nem is mindig ebben a formában valósulnak meg.

A részletesebb jellemzéshez hozzátartoznak az alábbi különbségek is. (1) A jelen időben történő kopulaelhagyás alól kivételt a predikatív mondatok közül azok képeznek, amelyekben a névszói rész latívuszragos – ilyenkor ugyanis kötelező a kopula kitétele. Ezekben a mondatokban általában a predikátum nem megszorítás nélkül vonatkozik az alanyra (individuumszintű predikátum), hanem egy bizonyos időtartományban érvényes (helyzetképszintű predikátum). (2) A specifikációs mondatok között szintén elő-előfordul olyan, amelyben nem két nominatívuszban álló főnévi szerkezet szerepel, ezekben a mondatkezdő névszói szerkezet áll latívuszraggal. Ez a mondatfelépítés teljesen egyezik az orosz specifikációs mondatok egyik gyakori megformálásával. (3) Az ekvatív mondatokat alkotó főnévi kifejezések minden esetben nominatívusziak.

Ami a predikátum névszói részének alakját illeti, a [latívuszragos névszó + kopula] felépítésű predikátum általában a mondat helyzetképszintű olvasatát eredményezi, míg a nominatívuszban álló névszóval felépített predikátum általában időbeli megszorítások nélkül vonatkozik az alanyra. Ettől eltérő esetek is vannak azonban, és elemzésük vélhetőleg arról is információkkal szolgál, hogy milyen szerepe van az orosz nyelvnek a mai helyzet kialakulásában.

A névszói állítmányú mondatokban felbukkanó névmási elem, a *šit* kizárólag jelen időben (kopula nélküli mondatokban) szerepel. A predikációs, specifikáló és ekvatív mondatok egyikében sem kötelező, de a predikációs mondatok meghatározható halmazában, a definíciószerű, a generikus és az elvont alanyt tartalmazó mondatokban nagyon gyakran előfordul. Ez a szerkesztésmód didaktikus jelleget kölcsönöz a szövegnek, a tankönyvekben különösen gyakori, de van rá példa az újságnyelv-

ből is. Noha közismert, hogy névmási eredete is lehet a kopuláknak, a szóban forgó elem esetében topikismétlő funkcióról beszélhetünk.

Azok a mondatok, amelyekben a predikátum névszói része melléknév, lényegében ugyanúgy jellemezhetők, mint a predikációs mondatok, beleértve a sűrűn megjelenő, ám nem mindig helyzetképszintű értelmezést kiváltó latívuszragos megformálást is.

A nonverbális állítmányú mondatok tehát több vonatkozásban is tarka képet mutatnak, de csak további kutatások dönthetik el, hogy ez mennyiben tulajdonítható folyamatban levő változásoknak, és mennyiben függ össze az orosz nyelv megfelelő mondatainak felépítésével.

Rövidítések

1	első személy	LOC	lokatívusz
2	második személy	M	hímnem
3	harmadik személy	N	főnév(i)
ADJ	melléknév(i)	NEUTR	semleges
CAR	fosztóképző	O	tárgyas ragozás
DAT	részes eset	PL	többes szám
DIM	kicsinyítő képző	PL<	többes számú birtok
DIST	távokra mutató	PREP	előljárás eset
DER	képző	PROX	közlelre mutató
DU	kettes szám	PRS	jelen idő
DU<	kettes szám birtok	PST	múlt idő
F	nőnemű	PTCP	participium
INSTR	eszközhatározós eset	SG	egyes szám
LAT	latívusz	SUPL	felsőfok

Irodalom

- Bailyn, J. F. – Rubin, E. J. (1991), The unification of instrumental case assignment in Russian. In: Taborio, A. – Harbert, W. (eds), *Cornell Working Papers in Linguistics* 9: 99–126.
- Carlson, Gregory N. (1977), *Reference to kinds in English*. PhD thesis. University of Massachusetts, Amherst.
- Csepregi Márta (1998), *Szurguti osztják chrestomathia*. *Studia uralo-altaica*. Supplementum 6. József Attila Tudományegyetem, Szeged.
- Danyilo, U. A. (szerk.) [Данило, У. А. (ред.)] (2011), *Сохраним язык в семье. Детский творческие работы*. Принт-Класс, Ханты-Мансийск.

- Declerck, Renaat (1988), *Studies on copular sentences, clefts and pseudo-clefts*. Leuven University Press, Leuven.
- Diesing, Molly (1988), Bare plural subjects and the stage/individual contrast. In: Krifka, Manfred (ed.), *Genericity in natural language*. Proceedings of the 1988 Tübingen Conference, Tübingen.
- Gugán Katalin – Csepregi Márta – Hegedűs Veronika (2019), Nem igei állítmányú mondatok a szurguti hantiban. In: Bakró-Nagy Marianne (szerk.), *Általános Nyelvészeti Tanulmányok XXX*: 133–155. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Heine, Bernd – Kuteva, Tania (2004), *World lexicon of grammaticalization*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Heycock, Caroline (2012), Specification, equation, and agreement in copular sentences. *Canadian Journal of Linguistics / Revue canadienne de linguistique* 57/2: 209–240.
- Higgins, Roger Francis (1979), *The pseudo-cleft construction in English*. Garland, New York.
- Номлҗак, Л. Р. [Хомляк, Л. Р.] (2002), Арем-моньщэм ел ки манл... Если моя сказка-песня дальше идёт... Групп Полиграфист, Ханты-Мансийск.
- Honti László (1984), *Chrestomathia Ostiacica*. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Hvataj-Muha, K. F. – Obatyin, A. M. – Akszarina, N. M. [Хватай-Муха, К. Ф. – Обатин, А. М. – Аксарина, Н. М.] (1958), *Букварь*. Государственное учебно-педагогическое издательство министерства просвещения РСФСР, Ленинградское отделение, Ленинград.
- Hvataj-Muha, K. F. – Akszarina, N. M. – Obatyina, G. A. [Хватай-Муха, К. Ф. – Аксарина, Н. М. – Обатина, Г. А.] (1973), *Букварь*. Просвещение, Ленинград.
- Hynönen, Emmi (2017), The essive in Finnish. In: de Groot, Casper (ed.), *Uralic essive and the expression of impermanent state*. John Benjamins, Amsterdam. 29–56.
- Jäger, Gerhard (1999), Stage levels, states, and the semantics of the copula. *ZAS Papers in Linguistics* 14: 65–94.
- Kádár Edit (2011), A kopula és a nominális mondatok a magyarban. *Nyelvtudományi Értekezések* 161. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Kakszin, A. D. [Каксин, А. Д.] (2010), Казымский диалект хантыйского языка. Обско-угорский институт, Ханты-Мансийск.
- Keizer, Evelien M. (1990), A typology of copular sentences. *Linguistics* 28: 1047–1060.
- Keizer, Evelien M. (1991), A typology of copular sentences: response to Declerck. *Linguistics* 29: 537–542.
- Kolmakov, V. V. [Колмаков, В. В.] (2011), Шустрий окуньок. Перевела на хантыйский язык Р. Г. Решетникова. Принт-Класс, Ханты-Мансийск.

- Koskarjova, N. B. – Szolovar, V. N. [Кошкарёва, Н. Б. – Соловар, В. Н.] (2004), Поговорым по хантыйски. Сибирский хронограф, Новосибирск.
- Krasovitsky, Alexander – Long, Alison – Baerman, Matthew – Brown, Dunstan – Corbett, Greville G. (2008), Predicate nouns in Russian. *Russian Linguistics* 32/2: 99–113.
- Liszkova N. A. [Лыскова, Н. А.] (1988), Синтаксис. In: Нёмысова, Е. А. (ред.), Хантыйский язык. Учебное пособие для педагогических училищ. Просвещение, Ленинград. 143–197.
- Ledkova, T. G. – Szeburova, T. S. [Ледкова Т. Г. – Себурова Т. С.] (1983), Тутые (Огонёк). Просвещение, Ленинград.
- Maleczki Márta (2002), A thetikus ítéletek szemantikai szerkezetéről. In: Maleczki Márta (szerk.), A mai magyar nyelv leírásának újabb módszerei V. SZTE BTK, Szeged. 389–404.
- Mikkelsen, Line (2004), What's special about specificational clauses? http://linguistics.berkeley.edu/~mikkelsen/talks/SLUGS_04_ho.pdf [letöltés: 2021. június 15.]
- Mikkelsen, Line (2005), Copular clauses. Specification, predication and equation. John Benjamins, Amsterdam.
- Mikkelsen, Line (2011), Copular clauses. In: Maienborn, Claudia – von Heusinger, Klaus – Portner, Paul (eds), *Semantics: an international handbook of natural language meaning*. Volume 2. Mouton de Gruyter, Berlin. 1805–1829.
- Moldanova, Sz. P. [Молданова С. П.] (2002), Хантыйский язык 4. Просвещение, Санкт-Петербург.
- Nyomiszova, Je. A. [Нёмысова, Е. А.] (1988), Хантыйский язык. Учебное пособие для педагогических училищ. Просвещение, Ленинград.
- Obatyina, G. A. – Prokina, T. Ja. [Обатина, Г. А. – Прокина, Т. Я.] (1995), Ханты ясын 5. Просвещение, Санкт-Петербург.
- Pelletier, Francis Jeffrey (2010), Generics: a philosophical introduction. In: Pelletier, Francis Jeffrey (eds), *Kinds, things, and stuff. Mass terms and generics*. Oxford University Press, Oxford – New York.
- Rédei, Károly (1968), Nord-ostjakische Texte (Kazym-Dialekt) mit Skizze und Glossar. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen.
- Reiter, Nils – Frank, Anette (2010), Identifying generic noun phrases. In: Hajič, Jan – Carberry, Sandra – Clark, Stephen – Nivre, Joakim (eds), *Proceedings of the 48th Annual Meeting of the Association for Computational Linguistics*, 11–16 July 2010. Association for Computational Linguistics, Uppsala. 40–49.
- Resetnyikova, R. G. [Решетникова, Р. Г.] (2012), Родной язык могуч и крепок. Принт Класс, Ханты-Мансийск.
- Resetnyikova, R. G. – Vah, N. I. [Решетникова, Р. Г. – Вах, Н. И.] (2016), На родной земле. Новости Югры, Ханты-Мансийск.

- Rimell, Laura (2004), Habitual sentences and generic quantification. In: Chand, Vineeta – Kelleher, Ann – Rodríguez, Angelo J. – Schmeiser, Benjamin (eds), Proceedings of the 23rd West Coast Conference on Formal Linguistics. Cascadilla Press, Somerville, MA. 663–676.
- Roy, Isabelle (2005), Predicate nominals in eventive copular sentence. International Journal of Basque Linguistics and Philology 39/2: 213–235.
- Russzkaja, Ju. N. [Русская, Ю. Н.] (1961), Самоучитель хантыйского языка. Учпедгиз, Ленинград.
- Schmidt Éva (1978), Északi osztják nyelvtani jegyzet (serkáli nyelvjárás). Kossuth Lajos Tudományegyetem, Debrecen.
- Sipos Mária (2019), Belső fejemény vagy orosz hatás? A kazimi hanti *šit* névmás. In: É. Kiss Katalin – Hegedűs Attila – Pintér Lilla (szerk.), Nyelvelmélet és kontaktológia 4. PPKE BTK Elméleti Nyelvészeti Tanszék – Magyar Nyelvészeti Tanszék, Budapest – Piliscsaba.
- Szengerev, A. M. – Nyomiszova, Je. A. [Сенгепов, А. М. – Нёмысова, Е. А.] (1989), Учебник и книга для чтения 3-го класса (казымский диалект). Просвещение, Санкт-Петербург.
- Szengerev, A. M. [Сенгепов, А. М.] (2008), Хантыйский язык (казымский диалект). Филиал издательства «Просвещение», Санкт-Петербург.
- Szolovar, V. Ny. [Соловар, В. Н.] (2001), Ханты ясаң 6. Просвещение, Санкт-Петербург.
- Szolovar, V. Ny. [Соловар, В. Н.] (2005), Хантыйский язык (казымский диалект). Филиал издательства «Просвещение», Санкт-Петербург.
- Szolovar, V. Ny. [Соловар, В. Н.] (2006), Хантыйско-русский словарь. ООО «Миралл», Санкт-Петербург.
- Szolovar, V. Ny. [Соловар, В. Н.] (2009), Парадигма простого предложения в хантыйском языке. Любава, Новосибирск.
- Szolovar, V. Ny. [Соловар, В. Н.] (2014), Хантыйско-русский словарь. ООО «Формат», Ханты-Мансийск.
- Stassen, Leon (1997), Intransitive predication. Oxford University Press, Oxford.
- Steinitz, Wolfgang (1950), Ostjakische Grammatik und Chrestomathie. Otto Harrassowitz, Leipzig.
- Steinitz, Wolfgang (1975), Ostjakologische Arbeiten. Band I: Ostjakische Volksdichtung und Erzählungen aus zwei Dialekten. Texte. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Steinitz, Wolfgang (red.) (1966–1993), Dialektologisches und etymologisches Wörterbuch der ostjakischen Sprache. Akademie-Verlag, Berlin.
- Zsuljev, P. Ny. [Жулев, П. Н.] (1934), Книга для чтения. Часть первая. Государственное Учебно-Педагогическое Издательство, Москва – Ленинград.